VILNIUS LIETUVIŲ LIAUDIES DAINOSE

GRAŽINA KRIVICKIENĖ

M. BIRŽIŠKAITĖ - ŽYMANTIENĖ ILIUSTRACIJA

Vilnius buvo amžiais kuriamas Lietuvos kunigaikščių, amatininku, pirklių. Ant kalvos, netoli Neries išaugo pilis, didikų rūmai ir miestiečių nameliai. Pravingiavo jis gatvelėmis, išsipuošė aukštabokštėmis bažnyčiomis. Žemę purenančiam lietuviui jis tapo galybės, grožio ir pasididžiavimo simboliu — mūsų Vilnius! Lietuvių liaudis jį savose dainose įamžino. Padavimai ir legendos byloja apie jo įkūrimą ir senovę. Vilnius, didžiausias Lietuvos miestas, senoji jos sostinė, istoriniuose raštuose minimą jau tryliktame amžiuje. Jis buvo ir yra lietuvių tautinio, visuomeninio, kultūrinio, o taip pat ir religinio gyvenimo centras.

Vilniaus vardas kartojamas tiek naujose, tiek ir labai senose li[illegible] dainose Aukštaitijoje, Dzūkijoje, Sūduvoje ir Žemaitijoje. Jose minimi paprasti žemės artojėliai, motulės sengalvėlės, seselės lelijėlės ir broleliai dobilėliai yra tiek sutapę su apdainuojama aplinka, kaip ir su pačiu Vilniumi. Jis tartum daugiaraštėje juostoje suspindi vis kitokiomis spalvomis atskirose dainų rūšyse.

Karo ir istorinėse Vilniu mininčiose lietuvių liaudies dainose atsispindi įvairūs Lietuvos istorijos laikotarpiai. Jose jautriai išdainuojama sodžiaus bernelio, besiruošiančio joti į Vilnių tėvynės ginti ir šeimos pergyvenimai. Seselės, belaukdamos iš karo sugrįžtančio brolelio, "stiklo langelius pražiūri, kalne duobeles išstovi". Tačiau jaunuolis žūsta prie Vilniaus, jis laidojamas Vilniaus kalnelyje (ar Vilniaus bažnyčioje). Saulė, jo gedėdama, devynis rytus neužteka. Kario mirtis įprasminama: "Kur kraujas bėgo, rožė pražydo; kur galva lėkė, žemčiūgai blizga".

Štai charakteringa lietuvių liaudies karo dainabaladė. Negerbiami karo žiaurumai. Gilus, tylus liūdesys, šeimos narių dėl jaunuolio netekimo, kalbama su suasmenintu žirgu. Lyg kokiame dramos veikale pradžioje nupasakojamas gamtovaizdis, tartum nupiešiama scenai dekoracija, paskui išdėstomi veikėjai, po to seka dialogai, įvykio nupasakojimas.

Aušta aušrelė,
Šviesus pazarėlis,
Rengias brolis į vainelę.

Stovi seselė
Prie brolio šalelės,
Verkia gailiom ašarėlėm.

— Cit, neverk, sesele,
Balta lelijėle:
Kai išjosiu, vėl parjosiu.

Į Vilnių nujosiu,
Vyresniu pastosiu,
Visą vaiską sutvarkysiu.

Už Vilniaus miestelio,
Ant lygaus laukelio,
Šovė brolį kaip zuikelį.

Parbėga žirgas
Garsiai žvengdamas,
Aukso kilpom skambindamas.

— Vai žirge, žirge,
Žirge juodbėrėli,
Vai kur dėjai mūs brolelį?

Už Vilniaus miesto,
Ant lygaus lauko,
Šovė brolį kaip zuikelį.

Devynios kulkelės
Pro šalelę lėkė,
O dešimta į širdelę.

Skalbki, sesele,
Brolio mandierėlę
Savo gailiom ašarėlėm,

Džiovink, močiute,
Sūnaus mandierėlę
Savo sunkiais dūsavimais.

Vilnių randame ir graudžiose caristinių laikų rekrūtinėse dainose. Jose vaizduojama kaip tas pats bernelis yra svetimųjų gaudomas. Jam brutaliai uždedami ant rankų ir kojų pančiai. Taip jis vežamas į Vilnių, o vėliau išsiunčiamas toli nuo savo krašto tarnauti ilgus metus svetimoje kariuomenėje. Vienoje dainoje minimas net kareivių plakimas "žaliomis lazdelėmis":

Po kožno kirtimo kraujas tekėjo,
Po baltom kojelėm žemė drebėjo,
Vilniaus ūlyčios krauju žydėjo.

Todėl neretai dainose sakoma:

Vilniaus miestas brukavotas,
Mūs broliukų išvaikščiotas;
Ašarėlėm išmazgotas.

Svetimųjų valdomas lietuvis savoje žemėje buvo paniekintas. Priespauda, smurtas, draudžiamoji lietuviška spauda darė jo gyvenimą vargiai bepakeliamą. Įvyko eilė sukilimų prieš rusus. Tų sukilimų motyvų yra patekusių į dainas, kuriose minimas Vilnius.

Pagaliau, po pirmojo pasaulinio karo (1918), Vilniuje paskelbiama atkuriamos Lietuvos valstybės nepriklausomybė su jos senąja sostine Vilniumi. Tačiau dar jauną, silpną, tik po karo audrų iš griuvėsių atsistatančią valstybę ištinka nauja nelaimė — kaimynai lenkai užima Vilnių. Per liaudies dainas lietuvis ne tik skundžiasi, bet reiškia savo pasiryžimą kovoti ir atgauti prarastą sostinę.

Nekartą šeimos, vestuvių ar kitų rūšių liaudies dainose pabrėžiama, kad kaikurie daiktai yra įsigyti Vilniuje, tuo lyg norima pažymėti jų ypatingą vertę. Dėlto tėvelis važiuoja į šaunų Vilniaus miestą dukrelei suknelių pirkti, broleliai grabelio pirkti; Vilniuje bernelis mergelei dovanėles perka, ten spausdinami laikraščiai ir iš Vilniaus studentų sužinomos įvairios naujienos. Gerieji amatininkai taip pat randami Vilniuje. Vestuvinėse kraitvežių dainose broleliai yra prašomi atsargiai vežti jaunosios kraitelį, nes jei nudaužys skrynios pakojėles, tai nepataisys be Vilniaus kalvelio, o jei išbarstys balas drol[illegible] reikės samdyti iš Vilniaus audėjėlę joms išaust.

Didel Vilniaus miesto pavojai jaunai merginai atsispindi šeimos bei jaunimo dainose. Motulė štai kaip kalbasi su vėlai iš Vilniaus grįžusia dukrele:

— *Dukrele mano,*
Jaunoji mano,
Kur dėjai vainikėlį,
Žalių rūtų kvietkelį?

— *Vilniaus miestely*
Siauros gatvelės,
Tarp vartų purvynėlis,
Purvyne vainikėlis.

Vilnius yra įpintas į darbo ir metinių švenčių lietuvių liaudies dainas. Dalis jų dėl pakitusių gyvenimo sąlygų yra nustojusios tiesioginio ryšio su darbu; kitos yra netekusios savo apeiginio vaidmens. Pvz. toli už Vilniaus žadančios nutekėti mergelės verpimo dainoje girdėti darbo ritmas:

Tekėčiau toli, tatatėla,
Per du šimtu mylių, tatatėla,
Užu pačios Vilnios, tatatėla,
Kur saulelė teka, tatatėla,
Mėnulėlis rieda, tatatėla.

Senoje supuoklinėje dainoje (kai buvo manyta, kad supantis, juo augščiau išsisupus, juo labiau augmenija skatinama augti), be magiškos apeiginės reikšmės, vienas iš svarbiausių dainos motyvų yra Vilnius:

Supkit meskit
Mane jauną,
Kad užvyščiau
Aukštą kalną
Žalią girią.
Ant aukšto kalno —
Vilniaus miestelis.
Dai aš nueisiu
Vilniaus miestelin,
Dai aš nupirksiu
Aštrias žirkleles.
Dai aš nueisiu
Žalion girelėn,
Aš pakarpysiu
Aukštus medelius,
Aukštus medelius,
Žalius lapelius, —
Maž aš užvysiu
Tėvelio dvarą.
Tėvelio dvare
Treji varteliai.
Pro vienus vartus
Saulutė teka;
Pro kitus vartus
Mėnulis leidžias;
Pro trečius vartus
Sesulę lydi

Liaudies dainų kūrėjai kartais labai taikliai pagauna ir su pašaipa pavaizduoja žmogaus silpnybes arba sus'dariusią padėtį. Labai populiarios tos humoristinės dainos, kuriose sakoma, kad dūda, dėdė ar boba buvusi Vilniuje. [illegible] buvo, gal nebuvo... Arba: "Vai kur buvai die[illegible]ai kur buvai dūšia mano"...

Vilniaus vardas yra išpuošęs v[illegible] sutartinių ligi šiol užsilikusių rytų Aukštaitijoje, dvejinių, trejinių, ketverinių. Dėl savo daugiabalsumo, dainavimo būdo ir daugybės priedainių jos sudaro specifinį lietuvių liaudies dainų žanrą. Pav. trejinė sutartinė:

Išjojo jojo, sodauto,
Sodauto rūta, sodauto,
Brolis karelin, sodauto,
Sodauto rūta, sodauto.
.....
— Ką man parneši, sodauto,
Sodauto rūta, sodauto,
Iš Vilniaus miesto, sodauto?
Sodauto rūta, sodauto.

* * *